

Vārdu secības funkcijas latviešu valodā***Functions of word order in Latvian*****Ilze Lokmane**

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte

Latviešu un vispārīgās valodniecības katedra

Visvalža iela 4a, Rīga, LV – 1050

ilokmane@latnet.lv

Rakstā analizētas galvenās vārdu secības funkcijas latviešu valodā – gramatiskā, komunikatīvā un stilistiskā. Tā kā latviešu valodā galvenās sintaktisko sakaru izteicējas ir vārdu gramatiskās formas, vārdu secība tikai dažos gadījumos ir izšķirīga sintaktisko funkciju realizācijā. Tas vērojams teikumos ar homoformām, kā arī tad, ja viena un tā pati vārdforma var veikt dažādas sintaktiskas funkcijas. Vārdu secības galvenā funkcija latviešu valodā ir komunikatīvā, proti, vārdu secība izsaka teikuma aktuālo dalījumu. Jautājums par aktuālā dalījuma komponentu – tēmas un rēmas – izpratni, kā arī par vārdu secības mijiedarbi ar citiem aktuālā dalījuma izteikšanas līdzekļiem joprojām ir visai neskaidrs un prasa turpmākus pētījumus. Vārdu secības stilistiskā funkcija realizējas tad, ja noteikti vārdu secības tipi saistīti ar kādu funkcionālo paveidu, piemēram, netieša vārdu secība sarunvalodā, poētiskajā valodā un publicistikā.

Atslēgvārdi: tieša vārdu secība, netieša vārdu secība, aktuālais dalījums, tēma, rēma.

Latviešu valodniecībā vārdu secības (tradicionālā terminoloģijā – vārdu kārtas) jautājumi risināti samērā maz. Pastāv uzskats, ka vārdu secība latviešu valodā ir samērā brīva, tāpēc tai sintakses pētījumos pievērsts visai maz uzmanības. Galvenie šajā jomā joprojām ir „Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā” un dažos rakstos atspoguļotie Tamāras Porītes pētījumi, ir atsevišķas citu autoru publikācijas.

Vārdu secības funkcijas latviešu valodā ir šādas:

- 1) **gramatiskā** – vārdu secība rāda sintaktiskos sakarus starp vārdformām,
- 2) **komunikatīvā** – vārdu secība rāda teikuma aktuālo dalījumu jeb informācijas struktūru (teikuma gramatiskā struktūra paliek nemainīga),
- 3) **stilistiskā** – vārdu secība izsaka stilistisku un emocionālu papildinformāciju (teikuma gramatiskā struktūra paliek nemainīga). Stilistisko funkciju no komunikatīvās dažkārt grūti šķirt.

Krievu valodniece Olga Krilova (Ольга Алексеевна Крылова) līdzīgi raksturojusi vārdu secības funkcijas krievu valodā. Vārdu secības likumus nosaka trīs faktori: 1) tas, kādā sintaktiskā vienībā teikuma līmenī vai vārdu savienojuma līmenī vārdi un vārdformas ietilpst, 2) teikuma aktuālais dalījums, 3) izteikuma emocionāli ekspresīvā nokrāsa. (Крылова 2006: 112-113)

Vārdu secību teikumā var skatīt divējādi:

1) Divu vārdformu vai teikuma locekļu savstarpējais novietojums jeb **relatīvā vārdu secība**. Piemēram, teikuma priekšmeta, izteicēja un papildinātāja novietojums attieksmē citam pret citu nosaka valodas tipu. Latviešu valoda pieder pie t.s. SVO tipa valodām, jo raksturīgākā locekļu secība ir – teikuma priekšmets (subjekts), izteicējs (verbs), papildinātājs (objekts). Arī vārdu savienojuma līmenī vārdu secība mēdz būt noteikta, piemēram, atkarīgs saskaņots komponents atrodas vārdkopas neatkarīgā komponenta priekšā, atkarīgs pārvaldīts komponents – aiz tā.

2) Vārdu secība teikumā kopumā jeb **absolūtā vārdu secība**. Piemēram, latviešu valodā jautājuma teikumos izteicējs parasti atrodas absolūtajās teikuma beigās, savukārt t.s. brīvie teikuma paplašinātāji, kas nav saistīti pakārtojumā ne ar vienu vārdu teikumā, visbiežāk atrodas teikuma sākumā. Šādā aspektā būtu analizējams arī tas, kāds teikuma komponents (viens pats teikuma loceklis vai visa vārdkopa) atrodas pirmajā, otrajā, trešajā utt. vietā teikumā. Piemēram, teikumā *Sapulcē piedalījās prezidents* pirmajā vietā ir situants, otrajā izteicējs, trešajā teikuma priekšmets.

Lai varētu izskaidrot vārdu secības variācijas kādā valodā, vispirms jānoskaidro, kas ir **tieša vārdu secība**. To definē dažādi, bet vairums pētnieku pieslejas apmēram šādai izpratnei: par tiešu jeb neitrālu saucama tāda vārdu secība, kas izsaka jēdzienisko saturu bez papildinformācijas (tātad ir stilistiski un emocionāli neitrāla), nebalstās uz konteksta un nav saistīta ar kādu īpašu komunikatīvu nolūku vai uzsvaru. (Lithuanian Grammar 1997: 690) Teikumos ar tiešo vārdu secību rēma seko tēmai.

Piemēram, teikumā *Viņš gāja ātri* ir tieša vārdu secība, bet visi pārējie vārdu secības varianti ir vai nu ekspresīvi, vai saistīti ar kādu īpašu komunikatīvu nolūku vai uzsvaru: *Viņš ātri gāja*. *Ātri viņš gāja*. *Ātri gāja viņš*. *Gāja viņš ātri*. *Gāja ātri viņš*.

Tādējādi **netieša vārdu secība** izsaka stilistisku vai emocionālu papildinformāciju vai saistīta ar īpašu komunikatīvu nolūku. Piemēram, apzīmētāja novietojums aiz apzīmējamā vārda sastopams sarunvalodā un poētiskajā valodā un ir

stilistiski un emocionāli ekspresīvs: *nelieši gatavie, oga saldā, oga sūrā*. Netiešas vārdu secības raksturošanai lieto arī terminus *apgriezta vārdu secība* un *inversija*.

Kā iepriekš minēts, latviešu valoda pieder pie SVO tipa valodām, tātad teikuma priekšmets parasti atrodas izteicēja priekšā. Tomēr konstatēti vairāki gadījumi, kad teikumos ar neitrālu vārdu secību teikuma priekšmets ir aiz izteicēja:

1) Teikumos ar situantu teikuma sākumā: *Reiz dzīvoja vecītis un vecenīte. Parkā auga skaista liepa. Dārzā piesnigušajās ābelēs smagi un īgni šņāca vējš*. Kā redzams pēc piemēriem, teikuma priekšmets parasti atrodas absolūtajās teikuma beigās.

2) Teikumos, kuros visa informācija ir jauna: *Līņāja smalks lietus. Iezvanījās telefons. Bija silta jūlija nakts*.

Krievu valodniece Irina Goluba (Ирина Борисовна Голуб) konstatējusi, ka secību *teikuma priekšmets – izteicējs* visbiežāk izmanto dinamiskā vēstījumā, turpretim secību *izteicējs – teikuma priekšmets* – stāvokļu aprakstos. (Голуб 1997: 361-362) Tātad tieši dinamiskā vēstījumā darbības vārds ir svarīgāks, tāpēc novietots teikuma beigās, bet stāvokļa aprakstā nozīmīgāki ir nomeni.

Latviešu valodā, tāpat kā daudzās citās valodās, tieša vārdu secība SOV (teikuma priekšmets – papildinātājs – izteicējs) vērojama tad, ja papildinātāja funkcijā ir vietniekvārds: *Atzīmes viņu neuztrauc. Mēs to paņēmām* (salīdziniet ar *Mēs paņēmām grāmatu*). Vietniekvārds kā zināmās un mazāk svarīgās informācijas izteicējs teikumā novietots vairāk pa kreisi.

Vārdu secības gramatiskā funkcija

Tā kā latviešu valodā sintaktiskos sakarus teikumā visbiežāk izsaka ar vārda gramatiskajām formām, vārdformu secība teikumā tos nemaina. Tomēr ir gadījumi, kad no vārdu secības atkarīga sintaktiskā funkcija.

1) Vārdu secība nosaka vārdformu sintaktiskās funkcijas teikumos ar homoformām: *Mātes mīl meitas. Meitas mīl mātes*. Teikuma priekšmets atrodas izteicēja priekšā, bet papildinātājs – aiz tā.

2) Vārdu secība ir izšķirīga arī tādos gadījumos, kad viena un tā pati vārdforma var veikt dažādas sintaktiskas funkcijas:

a) Lietvārds nominatīvā var būt gan teikuma priekšmets, gan izteicējs atkarībā no vārdu secības: *Māksla ir pretošanās. Pretošanās ir māksla*. Pirmajā teikumā *māksla* ir teikuma priekšmets, bet otrajā – nomināla izteicēja daļa. Tomēr jāpiebilst, ka daudzos

gadījumos svarīga ir nevis nominatīva vieta teikumā, bet vārdformu semantika. Piemēram, teikumā *Viņu augstākā gudrība un laime ir dievišķas kārtības izprašana un piemērošanās tai* (E.Virza) teikuma priekšmeti atrodas aiz nomināliem izteicējiem, jo teikuma priekšmetu parasti lieto, lai identificētu, savukārt izteicējam ir raksturojoša nozīme. (Par to tuvāk skat. Lokmane 2009.)

b) Īpašības vārds nominatīvā atkarībā no vietas teikumā var būt apzīmētājs, izteicējs vai sekundāri predikatīvs komponents. Teikumā *Ir vēls vakars* īpašības vārds *vēls* ir apzīmētājs, bet teikumā *Vakars ir vēls* – nomināla izteicēja daļa. Teikumu dziļā semantiskā struktūra ir vienāda, atšķiras vārdformu komunikatīvā nozīmība. Par to rakstījis Kārlis Mīlenbahs: „Patiesībā izteicēja un apzīmētāja dažādība nemaz nav tik liela, kā dažam labam tā rādās. Jo visi teikuma priekšmeta (papildītāja) apzīmētāji cēlušies no izteicējiem, kas no izteicēju patstāvības un spara noslīguši apzīmētāju kārtā.” (Mīlenbahs 2009: 254) Mīlenbahs uzsver vārdu secības nozīmi izteicēja un apzīmētāja norobežošanā: valodas, kurās apzīmētājs nostājas pirms apzīmējamā, „taišņi šinī savā vārdu kārtā ieguvušas līdzekli laupīt apzīmētājam viņa pirmatnējo izteicēja dabu un pārvērst to no izteicēja apzīmētājā”. (Mīlenbahs 2009: 254)

Līdzīgi teikumos *Naudai ir liela vērtība* un *Vērtība naudai ir liela*. Pirmajā teikumā galvenais ziņojuma saturs ir tas, ka naudai vispār ir vērtība, savukārt otrajā teikumā svarīgāka ir pazīme – vērtība ir liela. Teikumā *Atausa skaista diena* īpašības vārds *skaista* ir apzīmētājs, jo atrodas lietvārda priekšā, bet teikumā *Diena atausa skaista* – sekundāri predikatīvs komponents. Samērā reti sekundāri predikatīvs komponents atrodas lietvārda priekšā: *Glaimots Bērtulis atspiedās pret durvju stenderi*. No apzīmētāja to atšķir semantika – sekundāri predikatīvs komponents nosauc laikā ierobežotu pazīmi, proti, pazīmi, kas piemīt izteicēja nosauktās darbības laikā (*Būdams glaimots, Bērtulis atspiedās pret durvju stenderi*).

c) Lietvārds (piemēros lietvārda aizstājējs – vietniekvārds) var būt teikuma priekšmets vai papildinātājs: *Man jums kas jāsaka. Jums man kas jāsaka.*

d) Darbības vārds nenoteiksmē var būt teikuma priekšmets vai izteicējs: *Dzīvot ir mīlēt. Mīlēt ir dzīvot.*

Vieta teikumā var liecināt par **saistījuma ciešumu** starp komponentiem (tāpat tā nosaka sintaktisko sakaru veidu un līdz ar to arī teikumlocekļa funkciju). Mūsdienu sintaksē tiek atzīts, ka paplašinātāji teikumā iesaistās uz dažādu sintaktisko sakaru pamata. Daļa ir saistīti pakārtojumā ar kādu vārdu teikumā un izriet no tā valences. Citi teikuma locekļi piesaistīti visam teikumam kopumā un iesaistās uz t.s.

determinatīvā sakara pamata – tie no izteicēja (vai kāda cita teikuma locekļa) valences neizriet. Parasti šādā funkcijā ir personas nosaukums datīvā – **determinants** (*Viņam ir liels suns*) - vai vietas, laika vai kāds cits apstāklis – **situants** (*Rīgā sākušies pilsētas svētki*). Determinanti un situanti – t.s. brīvie teikuma paplašinātāji – visbiežāk atrodas teikuma sākumā, turpretim labās valences locekļu – vārdkopu atkarīgo komponentu – tipiskā atrašanās vieta ir pa labi no izteicēja: *Aizsūtīju draudzenei vēstuli*.

Tādējādi teikumā *Tas ir tev* vietniekvārdam datīvā ir adresāta nozīme un tas ir vārdkopas atkarīgais komponents – papildinātājs (šajā teikumā varam saskatīt pilnnozīmes verba redukciju: *Tas ir [domāts] tev*). Turpretim teikumā *Tev tas ir* datīva formai ir pavisam cita – piederības – nozīme un cita sintaktiska funkcija: tas ir determinants.

Ja vārdkopas atkarīgo komponentu novieto absolūtajā teikuma sākumā, tas iegūst lielāku neatkarību un spēju attiekties uz visu teikumu, jo tieši tā ir brīvo paplašinātāju vieta. Piemēram, teikumā *Viņiem bija dots rīkojums palīdzēt, bet neredzēt* datīva forma, liekas, ir determinants tieši tāpēc, ka atrodas teikuma sākumā, kaut gan ir iespējama vārdkopa *dot viņiem rīkojumu*. Tas pats sakāms par teikuma sākumā izvirzītiem apstākļiem. Teikuma sākumā novietots apstāklis attiecas uz visu teikumu, bet, ja tas atrodas aiz lietvārda, ir neapšaubāmi ciešāk saistīts ar šo vienu vārdu: *Džungļos sākās nakts. Sākās nakts džungļos*. (Кобтынова 2002: 17)

Novietojums teikumā varētu būt viens no kritērijiem instrumentāla sintaktisko funkciju noteikšanā. Proti, tuvums izteicējam vai citam darbības vārdam pastiprina saikni ar to, instrumentālis iegūst laika nozīmi un sekundāri predikatīva komponenta funkciju: *Mājas izskatījās kā nesukātām galvām atbraucējiem pretī iznākušas*. (D. Zigmonte) ('Mājas bija iznākušas pretim atbraucējiem, tai brīdī tām bija nesukātas galvas.') Turpretim, ja instrumentāla forma atrodas tuvāk lietvārdam, laika nozīmes nav vai arī tā nav tik izteikta: *Aizvējš laizīja viņus kā liels zirgs ar siltu, mīkstu mēli*. (A. Auziņš) Diez vai šajā teikumā veidojas vārdkopa *laizīt ar mēli*, kaut vispār tā būtu iespējama; instrumentālis raksturo lietvārdu: *zirgs, kam ir mēle*.

Protams, var diskutēt par to, kādos vārdos minētos teikuma locekļus un sintaktiskos sakarus saukt, bet fakts, ka saistījuma ciešums ar to vai citu vārdu ir atkarīgs no vietas teikumā, liekas, nav apšaubāms.

Apzīmētāju secība nominālā vārdkopā arī zināmā mērā saistīta ar sintaktisko sakaru veidu – to nosaka saistījuma ciešums ar apzīmējamo vārdu. Piemēram,

vārdkopās *jaunas lielas rūpes, pēdējā saulainā svētdiena* pirmais apzīmētājs ir pakārtots nevis tikai apzīmējamam vārdam, bet gan visai vārdkopai, ko veido lietvārds ar ciešāk piesaistīto apzīmētāju. Vienlīdzīgu apzīmētāju norobežošana no nevienlīdzīgiem paralēli lietotiem apzīmētājiem latviešu sintaksē vēl pētāma: *Starp neērtajiem, vecmodīgajiem atzveltniem, graciozi nometies uz smailajām kājiņām, spulgoja ar perlamutru un bronzu **apklāts inkrustēts īsts ampīra** galdiņš.* (A. Eglītis) Mūsdienu latviešu valodā vārdu secība garās apzīmētāju virknēs ir svārstīga – tas varētu liecināt par saistījuma ciešuma maiņu: *Šis ir **mūsu partijas vēlēšanu kampaņas viens no elementiem.*** (Diena)

Vārdu secības komunikatīvā funkcija

Tā kā latviešu valodā vārdu secība tikai atsevišķos gadījumos nosaka sintaktisko funkciju, tās galvenā funkcija ir cita – izteikt teikuma aktuālo dalījumu. Tieši šim aspektam latviešu valodniecībā pievēršama īpaša uzmanība, aplūkojot gadījumus, kad, mainot vārdu secību teikumā, sintaktiskās funkcijas nemainās, bet mainās izteikuma komunikatīvais nolūks, piemēram, *Mūsu pārstiegums bija liels. Liels bija mūsu pārstiegums. Tu esi tāds. Tāds tu esi!*

Kaut gan aktuālā dalījuma teorija (citā terminoloģijā – izteikuma funkcionālā perspektīva) guvusi plašu ievērību pasaules valodniecībā, ar aktuālā dalījuma izpratni saistītas vairākas problēmas. Galvenā no tām – kas ir aktuālā dalījuma vienības un kā tās identificēt.

Aktuālais dalījums ir izteikuma dalījums aktuālā (tātad svarīgā) un mazāk aktuālā (mazāk svarīgā) informācijā, piemēram, *Vinnijs Pūks // nokāpa lejā*. Lielākā daļa pētnieku atzīst, ka aktuālais dalījums ir konsituatīvi nosacīts, tomēr izteikts arī tāds viedoklis, ka aktuālais dalījums piemīt teikumam pašam par sevi un tas ļauj (vai neļauj) lietot teikumu noteiktā kontekstā. (Holvoet 2003, 79-80)

Vienu un to pašu sintaktisko struktūru var realizēt dažādos izteikumos, kas atšķiras ar uzsvāru, intonāciju un vārdu secību: *Ugunsdzēsēji no Cēsīm brauca dzēst liesmas. Liesmas dzēst brauca ugunsdzēsēji no Cēsīm. Ugunsdzēsēji brauca no Cēsīm dzēst liesmas* utt. Šos izteikumus varētu lietot dažādos kontekstos vai saziņas situācijās.

Aktuālā dalījuma komponentus var noteikt, izmantojot jautājumus. Piemēram, teikums *Šis zemnieks audzē strausus* atspoguļo noteiktas reāliju attieksmes, bet

saziņas situācijā kāds no teikuma komponentiem ir svarīgāks. Atkarībā no tā, uz kādu jautājumu teikums atbild, mainās tā aktuālais dalījums: *Kas audzē strausus? Kurš zemnieks audzē strausus? Ko šis zemnieks dara? Ko šis zemnieks audzē?*

Tradicionāli par aktuālā dalījuma vienībām atzīst **tēmu** un **rēmu** (angļu un amerikāņu lingvistiskajā literatūrā lieto arī terminus *topic* un *comment / focus*.) To izpratne ir atšķirīga. Kā norāda vairāki valodnieki, ar šiem terminiem nereti apzīmē divas dažādas lietas:

1) tēma ir uztvērējam zināmā informācija jeb dotais; pretstatā tam rēma ir jaunais, nezināmais, 2) tēma ir runas priekšmets, kas uztvērējam var būt arī jauns, bet rēma – izteikuma galvenais saturs. (Veikhman 2002, 76) Jurijs Skrebņevs (Юрий Михайлович Скребнев) uzskata, ka ir divas dažādas opozīcijas – jaunais / zināmais un svarīgais / mazāk svarīgais. (Skrebnev 2000, 86-87)

Pastāv zināma atbilde starp šiem diviem komunikatīvās struktūras līmeņiem: parasti tēma ir dotais, bet rēma – jaunais, tomēr tā var arī nebūt. Arī Olga Krilova (Ольга Алексеевна Крылова) norāda: uzskats, ka tēma ir dotais un rēma ir jaunais, ir kļūdainš. Jebkurš tēmas vai rēmas elements var būt gan jauns, gan zināms. (Крылова 2006: 113) Arī zināmu referentu var aktualizēt, uzsverot tā svarīgumu (*Tieši šis cilvēks man nodarījis pāri*), un otrādi – jaunā informācija var būt tēma (*Kāds cilvēks man pastāstīja interesantus jaunumus*).

Tēma un rēma ir orientētas uz runātāju (svarīgi, ko runātājs izvēlas par izejas punktu), turpretim dotais un jaunais – uz uztvērēju (dotais ir tas, ko uztvērējs jau zina). (Halliday 2004, 93) Tādējādi vairums autoru mūsdienās ir vienprātis, ka izteikuma komunikatīvajā struktūrā šķirami vismaz divi līmeņi un divas dažādas opozīcijas: *tēma / rēma* un *zināmais / jaunais*.

Tēma ir ziņojuma izejas punkts, bet rēma satur informāciju par tēmu. Tēmas saturs ir apmēram šāds: ‘ļauj man pastāstīt, ko es par to domāju’. (Halliday 2004, 83) Tēma ir tas, par ko tiek runāts, bet rēma sniedz tādu informāciju par tēmu, kas ir svarīga attiecīgajā saziņas situācijā vai kontekstā. Ar rēmu adresants rada pārmaiņas adresāta zināšanās: kaut ko papildina vai aizstāj kādu informācijas fragmentu. (Dik 1997: 312, 326). Var teikt arī, ka rēma ir izteikuma galvenais komunikatīvais mērķis. (Ковтунова 2002, 7)

Aktuālā dalījuma izteikšanas līdzekļi ir šādi:

- 1) Vārdu secība. Tēma parasti atrodas teikuma sākumā, rēma – teikuma beigās: *Vētra // pierima*. Uzsvērtu rēmu var novietot arī teikuma sākumā, īpaši sarunvalodā: *Atslēgas // neaizmirsti!* Tad teikums ir ekspresīvs, vārdu secība ir netieša.
- 2) Izteikuma prosodiskā struktūra – intonācija un uzsvars. Rēma ir uzsvērtā, tēma nav uzsvērtā. Starp tēmu un rēmu ir „toņa laužums” vai pauze. (Ковтунова 2002, 10)
- 3) Īpaši marķētāji rēmas izteikšanai, piemēram, partikulas: *Tad tāds // tu esi! Tieši viņš // man to teica*.
- 4) Īpašas sintaktiskas konstrukcijas tēmas izteikšanai (*Kas attiecas uz studentiem, viņi nav aicināti*) un rēmas izteikšanai (*Tas ir viņš, kas man to teica*).

Svarīgākie ir rēmas izteikšanas līdzekļi, jo rēma ir tā, kuras dēļ izteikums pastāv. Tās izteikšanai var izmantot vairākus līdzekļus vienlaikus. Visi rēmas izteikšanas līdzekļi it kā „tirgojas” savā starpā. Uzsvars ir viens no svarīgākajiem līdzekļiem, bet, ja rēmu izsaka kāds cits līdzeklis, uzsvars var to papildināt vai arī nepapildināt.

Pastāv atbilde arī starp izteikuma aktuālo dalījumu un sintaktisko struktūru – teikuma priekšmets parasti ir ziņojuma izejas punkts, tātad tēma. Tomēr teikuma priekšmets var būt arī rēma: *Šodien pie mums nāks // Ziemassvētku vecītis*.

Aktuālā dalījuma teorijā pētījumi jāturpina šādos aspektos:

- 1) tēmas un rēmas izpratne un noteikšanas paņēmieni,
- 2) vārdu secība kā viens no svarīgākajiem aktuālā dalījuma izteikšanas līdzekļiem latviešu valodā, tās saistība ar izteikuma prosodisko struktūru,
- 3) aktuālā dalījuma saistība ar citiem izteikuma komunikatīvās struktūras līmeņiem (piemēram, jauno un zināmo informāciju),
- 4) aktuālā dalījuma saistība ar teikuma sintaktisko struktūru.

Vārdu secības stilistiskā funkcija

Vārdu secības stilistisko funkciju ir grūti šķirt no iepriekš aplūkotās komunikatīvās funkcijas, jo emocionāla papildinformācija gandrīz vienmēr ir saistīta ar aktualizāciju: *Tad tāds tu esi!* Citiem vārdiem sakot, tradicionāli par stilistisku dēvētā vārdu secības funkcija mūsdienu lingvistisko atziņu gaismā ir komunikatīva.

Par stilistisku funkciju droši varam runāt tikai tad, ja noteikti vārdu secības tipi saistīti ar kādu valodas funkcionālo paveidu vai stilu. Tieša vārdu secība raksturīga

zinātnes un lietišķo rakstu valodai, savukārt netieša vārdu secība – sarunvalodai un daiļlīdztaraturas valodai. Apzīmētāja novietojums aiz apzīmējamā vārda vairumā gadījumu ir stilistiski marķēts (un reizē emocionāli ekspresīvs) – tas sastopams poētiskajā valodā un sarunvalodā: *Ubags tāds! Oga saldā, oga sūrā.*

Pēdējā laikā publicistikā iezīmējas tendence aktualizācijas dēļ veidot izteikumus ar netiešu vārdu secību. Papildinātājs izteicēja priekšā: *Administrācijā jūtama draugu būšana un Jaunā laika klātbūtne, jo arī valdes priekšsēdētājs ar šo partiju esot saistīts.* (Nedēļa) *Pārtikas un veterinārā dienesta līdzšinējā vadītāja kandidatūra alergiju neizraisīja pat žultainajos interneta komentētajos ..* (Nedēļa) Papildinātāja palīgteikums virsteikuma priekšā: *Kā šo lēmumu un citas uzņēmumā esošās problēmas traktē tā darbinieki un tās vadība,* Nedēļa centās noskaidrot, uzklusot abas „nometnes”. (Nedēļa) *Ko šāds Putina jūtīgums pret Krievijas sabiedrisko domu varētu nozīmēt Baltijai, grūti spriest, tomēr var gadīties, ka pat Latvijas piekāpšanās Abrenes jautājumā Putina acīs var izrādīties nepietiekams upuris.* (Nedēļa) Attēlu parakstos bieži ir apgriezts teikuma priekšmeta un izteicēja novietojums: „*Mielavs juniors?*” redzes atmiņu *pārbauda Kaspars Roga.* (Sestdiena) „*Beidzot tikšu viņai klāt ...*” sveikt *Vairu Vīķi-Freibergu dodas ģenerālprokurors Jānis Maižītis.* (Sestdiena) „*Kaķēns, kas attiecās no piecu miljardu aizdevuma ...*” Prāta vētras skaistākās dziesmas *aktualizē Valdis Muktupāvels, Renārs Kaupers un Kārlis Freibergs.* (Sestdiena)

Tas liecina, ka funkcionālie paveidi atšķiras ne tikai ar leksikas un sintaktisko konstrukciju izvēli, bet arī ar noteiktiem vārdu secības tipiem (vai vismaz vārdu secības tipu lietojuma biežumu).

Literatūra

- Dik Simon C. *The Theory of Functional Grammar*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1997.
- Halliday M. A. K. *An introduction to functional grammar*. London: Arnold, 2004.
- Holvoet A. Aktualiosios skaidos problemas // *Sintaksinių ryšių tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2003. 79-98.
- Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos, 1997.
- Lokmane I. Nomināla izteicēja semantika un vieta teikumā // *Vārds un tā pētīšanas aspekti, 13(1)*. Liepāja: LiePA, 2009. – 113-121.

Mīlenbahs K. Teikums (pirmizdevums 1898) // *Mīlenbahs K. Darbu izlase*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009, 221-296.

Skrebnev Y. M. *Fundamentals of English stylistics*. Москва: Издательство Астрель, 2000.

Veikhman G. A. *A new look at English syntax*. Москва: Издательство Астрель, 2002.

Голуб И. Б. *Стилистика русского языка*. Москва: Рольф, 1997.

Ковтунова И. И. *Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение предложения*. Москва: УРСС, 2002.

Крылова О. А. *Лингвистическая стилистика*. Москва: Высшая школа, 2006.

Summary

The article deals with three possible functions of word order in Modern Latvian – grammatical, communicative and stylistic. As far as Latvian is an inflected language, word order comparatively seldom is the only marker of syntactic functions. It happens mostly in sentences with syncretic (homonymic) forms and in cases when one and the same grammatical word form can fulfil the functions of several parts of the sentence. The most important function of word order in Latvian is the communicative one, i.e., word order is one of markers of communicative perspective of the sentence. The main problems connected with the concepts of theme and rheme or topic and comment are discussed. The stylistic function of word order is difficult to distinguish from communicative function, as far as connotation is usually closely linked with actualization of some parts of the sentence.